

**ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВОГО
ВПЛИВУ ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ТЕОРІЇ ПРАВА**

Право забезпечує життєдіяльність суспільства за допомогою впливу на соціальні зв'язки та їх регулювання. Етимологічно ці дві категорії частково співпадають, але їх змістове навантаження різне [1, с.529–530]. Категорія «вплив» за об'ємом є більш широкою, ніж «регулювання». Основна їх відмінність полягає в тому, що регулювання забезпечує упорядкування чого-небудь, а вплив характеризується системою дій, які зачіпають що-небудь.

Разом з тим у правовій науці немає чіткої позиції щодо співвідношення зазначених категорій. Деякі науковці розглядають правове регулювання як усі форми впливу права на суспільні відносини [2, с.47], інші визначають поняття «правове регулювання» через призму поняття «правовий вплив», хоча і зазначають, що правове регулювання посідає центральне місце в системі правового впливу [3, с.6–7], треті стверджують, що правове регулювання є відносно самостійним напрямком правового впливу [4, с.21].

Наведене вище зумовлює актуальність окресленої проблеми та мету цієї статті, а саме *визначення місця правового регулювання та правового впливу у теорії права, їх взаємозалежності та відносної самостійності*.

Тож правове регулювання та правовий вплив співвідносяться як частина та ціле. Будь-яке регулювання передбачає певний вплив, але не кожен вплив є регулюванням. Правове регулювання не охоплює усіх форм впливу права на поведінку та свідомість людей, воно саме є однією з форм такого впливу. Правовий вплив характеризує право у дії, тобто усі напрямки та форми такого впливу на суспільні відносини. При цьому варто погодитися з думкою Т.М. Радька, який зазначає, що *правовий вплив здійснюється при виконанні правом соціальних функцій*. У свою чергу правове регулювання, яке є однією з форм такого впливу, *здійснюється за допомогою специфічних правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації та застосування права тощо) і у межах спеціально-юридичних функцій права (регулятивної та охоронної)* [5, с.38–42].

Наведене співвідношення вказує на різнорівневість обсягу дії правового регулювання та правового впливу, а відповідно і на відмінність предметів їх впливу. Якщо правове регулювання в усіх випадках пов'язане з процесом регламентації дій учасників суспільних відносин, то правовий вплив здійснюється і поза його межами. Правовий вплив більш об'ємне явище, ніж правове регулю-

вання, оскільки він становить різноманітну та складну діяльність держави, пов'язану з реалізацією цілої системи правових категорій, які як здійснюють власне правове регулювання, так і спрямовані безпосередньо на свідомість, думки та почуття людей.

Предмет правового регулювання за обсягом дещо вужчий, ніж предмет правового впливу, тому що останній охоплює такі економічні, політичні та соціальні відносини, які правом не регулюються, але на які воно тим або іншим чином розповсюджує свій вплив. У свою чергу предмет правового регулювання охоплює різноманітні суспільні відносини, які за своєю генезою виникають тільки як правові, або підпадають під нормативне регулювання в силу їх суспільної значущості, наприклад, відносини управління, відносини, пов'язані з обміном цінностями тощо. Отже, предметом правового впливу є як свідомість людей, так і їх юридично значуща поведінка. Предметом же правового регулювання виступає тільки поведінка людей, яка існує у формі суспільних відносин [7, с.51]. Суспільні відносини за допомогою регулятивного впливу права стають правовими, а поведінка людини – юридично значущою, правовою поведінкою. Головне призначення правового регулювання полягає у тому, щоб поведінка людини відповідала вимогам норм права, незалежно від того, що людина відчуває, як та яким чином видозмінюється її свідомість у процесі вчинення певних правомірних дій, інші питання психологічного, культурного тощо змісту відходять на другий план. Саме цим обумовлюються засоби правового регулювання, які спеціально розраховані на те, щоб регламентувати поведінку людей, тобто застосовуються такі правові інструменти, що визначають порядок здійснення юридично значущої діяльності.

Таким чином, правове регулювання здійснюється за допомогою особливого, притаманного тільки праву механізму, і тільки за допомогою правових засобів, на відміну від правового впливу, до структури якого, окрім власне самого механізму правового регулювання, входить правотворчий процес, а також інші елементи. Тож, наприклад, на рівні зворотного зв'язку це можуть бути і правосвідомість, і правова культура, які одночасно є і кінцевим результатом правового впливу.

Правове регулювання завжди спрямоване на досягнення певної мети, результату за допомогою приписування суб'єктам виду та міри їх дій, воно завжди забезпечено примусовою силою держави у випадку будь-яких порушень. Правовий вплив на відміну від правового регулювання визначеного результату не має, між суб'єктами відсутній зворотній зв'язок, а мета, про яку дбають, полягає у підготовці середовища до процесів правового регулювання.

Відрізняється правове регулювання від правового впливу і *за часовими характеристиками*. Правове регулювання починається з моменту прийняття юридичної норми. Коли класична модель правила поведінки, що закріплена у юридичній нормі, розповсюджується на сферу суспільного життя, коли вона починає реалізовуватися на практиці для досягнення упорядкування суспільних відносин, тоді і починає здійснюватися правове регулювання, хоча на початкових етапах яких-небудь сутнісних зовнішніх змін у соціальних відносинах ще не відбувається. Щодо правового впливу, то він не має чіткого моменту свого початку. Початковим етапом у житті об'єктивного права є процес його ініціювання та розробка проектів нормативних актів. На цій стадії здійснюється ідеологічний вплив права на суспільне життя, наприклад, не тільки інформація про розробку та прийняття законопроекту, але і сам факт суспільної потреби у виданні певної правової норми вже здійснює вплив на свідомість та поведінку суб'єктів. Закінчується процес правового регулювання з моменту, коли повністю або частково реалізується «програма», що закладена у юридичній нормі, коли в реальному соціальному відношенні настали конкретні зміни та досягнуто певного соціального результату, тобто у зв'язку з реалізацією правових норм та їх застосуванням. Правовий вплив здійснюється за допомогою права постійно в силу соціальної цінності права.

Таким чином, правове регулювання є процесом безпосередньої регулятивної дії права, у ході якого правові засоби реалізують на практиці закладені у них законодавцем можливості, тобто це процес руху юридичних засобів від встановлених у праві цілей до конкретних результатів. У свою чергу правовий вплив можна визначити як взятий в єдності та різноманітності увесь процес «турбування» правом суспільного життя, свідомості та поведінки людей.

Ще однією відмінністю правового регулювання та правового впливу можна вважати *форми їх реалізації*. Такими формами є загальні правовідносини для правового впливу та конкретно визначені – для правового регулювання. На стадії конкретного правовідношення міра певної поведінки, що закріплена у правовій нормі, персоніфікується. Отже, відбувається перехід механізму правового впливу із статичного стану в динамічний розвиток у межах механізму правового регулювання. Таким чином, правове регулювання та його механізм (систему правових засобів та форм) більш логічно розглядати як центральний елемент механізму правового впливу.

Враховуючий наведений вище аналіз співвідношення правового впливу та правового регулювання, можна зробити висновок, що правовий вплив є комплексним, різнобічним «турбуванням»

суспільних відносин правом, яке охоплює три відносно самостійні взаємопов'язані напрямки: правове регулювання (спеціально-юридичний вплив), інформаційно-психологічний вплив, культурно-виховний вплив.

Інформаційно-психологічний вплив полягає у тому, що право є одним із видів соціальної інформації. За допомогою правових засобів (прав та обов'язків, заохочень та покарань, стимулів та обмежень тощо) до суб'єктів суспільних відносин доводяться варіанти соціально корисної, нейтральної та протиправної поведінки. У тому випадку, коли правова інформація сприйнята свідомістю особи, вона обумовлює певну мотивацію суб'єкта, а право здійснює психологічний вплив на індивіда. Призначення правових засобів і полягає у впливі на суб'єктів суспільних відносин шляхом стимулювання та обмеження їх потенційної активності. У цьому випадку проявляється загальноідеологічний вплив усієї правової дійсності на внутрішній світ суб'єкта, на формування у свідомості людей ціннісних уявлень.

Культурно-виховний вплив права полягає у тому, що норми права – це відображення конкретних духовних, культурних, політичних та інших цінностей, які домінують в суспільстві у певний історичний період та створені протягом усього історичного процесу. Завдяки праву ці цінності доводяться до суб'єктів суспільних відносин, у яких формуються моральні ідеали, і, відповідно, здійснюється виховний вплив.

Наведені види впливу права пов'язані з дією правових норм як різновиду соціальних норм, тобто з дією права як культурного явища.

Спеціально-юридичний вплив (правове регулювання) належить тільки праву, його не здійснює жоден інший соціальний регулятор. Проведений аналіз дозволяє навести специфічні риси правового регулювання, що відрізняють його від інших форм впливу права. Ці риси полягають у наступному:

1) правове регулювання має свій предмет впливу, яким виступають суспільні відносини, урегульовані правом (правовідносини). Цей предмет більш вузький, ніж предмет правового впливу у цілому, тому що останній охоплює і такі соціальні відносини, що правом не урегульовані, але на які воно певним чином розповсюджує свій вплив (суспільна свідомість та мораль, загальна та правова культура громадян, юридична наука та ін.);

2) правове регулювання спрямовано на досягнення певних цілей: закріплення та регламентування найбільш важливих з точки зору законодавця та здорового глузду суспільних відносин, сприяння розвитку нових необхідних та корисних суспільних відносин, витискання з суспільного життя шкідливих відносин тощо;

3) правове регулювання здійснюється за допомогою певних правових засобів, які складають структуру механізму правового регулювання (норми права, правовідносини, акти безпосередньої реалізації та застосування права та ін.);

4) правове регулювання здійснюється тільки у межах правовідносин;

5) правове регулювання завжди спрямоване на досягнення конкретних суспільно-корисних результатів.

Правове регулювання та інші форми правового впливу у реальному житті органічно взаємопов'язані. Спеціально-юридичний вплив права практично не може існувати у чистому вигляді, він завжди певним чином поєднується з інформаційно-психологічним та виховним впливом правових норм. Саме у цьому полягає залежність правового регулювання від правового впливу. Разом з тим наведені специфічні риси правового регулювання вказують на те, що воно є окремим відносно самостійним аспектом дії права та виступає як центральна, найбільш значуща складова юридичного процесу.

Таким чином, наведене вище дозволяє зробити такі висновки:

1) правовий вплив та правове регулювання відображають процес забезпечення правом життєдіяльності суспільства;

2) правове регулювання є частиною правового впливу, тобто охоплює спеціально-юридичний вплив права на суспільні відносини;

3) розкрити співвідношення правового впливу та правового регулювання можна за допомогою багатьох критеріїв: за сферою, змістом, предметом, цілями, за часовими характеристиками, за формами їх реалізації, за правовими засобами, що використовуються, за механізмом тощо.

Список літератури: 1. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Х., 2000. 2. Явич Л.С. К вопросу о предмете и методе правового регулирования // Вопросы общей теории советского права: Материалы научно-практической конференции. М., 1960. 3. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. К., 2004. 4. Шундиков К.В. Механизм правового регулирования: Учебное пособие. Саратов, 2002. 5. Радько Т.Н. Основные функции социалистического права: Научное издание. Волгоград, 1970. 6. Дагель П.С. Диалектика правового регулирования общественных отношений // Правоведение. 1971. № 1.

Надійшла до редколегії 03.08.06

Ю. А. Холод

ПРАВОВА ДЕРЖАВА: ТЕОРЕТИЧНА КОНСТРУКЦІЯ ТА ПРАКТИКА (ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС)

Правова держава як певна теорія та відповідна практика організації політичної влади та забезпечення прав і свобод людини є одним із суттєвих досягнень цивілізації. Її загальнолюдська цін-